

ABSZURD

Ha egyetlen példával kellene jellemeznem a világot, amelyben élünk, az elévüléssel kapcsolatos közfelfogás mellett kötnék ki. Kérdemesült verőlegények, vérbírák, különféle rendű-rangú, államilag kiképzett és pénzelt gyilkosok közt sétálunk Hannover, Kelet-Berlin és Budapest utcáin, és ezt mindenki természetesnek tartja. Az emberi élet ellen elkövetett bűncselekmények ugyanis elévülnek. De nyugatnémetek és keletmagyarok egyaránt követelhetik, még tapsot is aratva, hogy az Egyetemes Igazság nevében állítsák vissza a több mint négy évtizeddel korábban fennállt tulajdonviszonyokat, mert a tulajdon szentségét meggyalázó gaztettek sohasem évülnek el.

Nyugaton az efféle képtelenségeket elfedi a jól működő intézményrendszer, a bőség képeit felvonultató propaganda, és az a tény, hogy az emberek túlnyomó többsége, jó emésztése érdekében, és mert sok a vesztenivalója, a köznapi életet mindenáron normálisnak szeretné felfogni. A nyugat-európai írónak ezért, ha fel akarja kelteni a képtelenség érzetét, nagy leleménnyel fabrikálnia kell valamilyen abszurd szituációt, vagy egy jelképes tartalmakat hordozó feltételrendszer alapján működő világot. Két csavargó egy fa alatt naponta vár valami istenfélét, aki értelmet ad majd az életének. Vagy: az emberek sorra orrszarvúkká — értsd: vastagbőrűekké, érzéketlenekké, agresszív állatokká — válnak, de van még remény: egy valaki ellenszegül ennek a folyamatnak. Az efféle gondolati úton létrehozott világokban ott-hon érezheti magát a műélvező, mert a demokráciák sem teremtenek áttetsző viszonylatokat, és az emberek itt sem feltétlenül urai a sorsuknak. A szabadság formalitásának és a gazdasági-politikai kényszerek realitásának ellentmondása megfogalmazatlan tömegélmény. Az abszurd forma ennek az ellentmondásnak a szemléltetésére vagy éppen ellenkezőleg: eltakarására szolgál, attól függően, hogy kiragyog-e mögüle, vagy észrevétlenül feloldódik-e benne emberi létünk jelenlegi, lenyegelt állapota.

A kelet-közép-európai írók egyelőre okosabbak lehetnek nyugat-európai kollégáiknál, mert a mi világunkban a képtelenségek még nem öltik az értelmesség látszatát. „Nyomatékosan kérünk, ne higgyétek, / hogy természetes, ami folyvást megyik” — ezt a felszólítást Brecht nyilván nem hozánk intézte. Csak meg kell hallgatni azok retorikáját, akik nálunk állítanak vissza az 1947-es tulajdonviszonyokat. Az elfogulatlan szemlélőben szükségképpen felülkerekedik a felismerés, hogy a szóban forgó közszereplők problémáira nem társadalompolitikai, hanem elmeorvosi megoldás keresendő. Az ésszerűtlenségek likait nálunk meg sem próbálják érvekkel bestopponni, hanem valami hamis pátozsból gyúrt masszát tömködnek beléjük. Ez történelmi örökségünk, elkótyavetyélhetetlen. Mihelyt elvesztettük a tengerünket, egy ellentengernagy lett a kormányzónk. Mihelyt nagy ünnepelességgel köztársasággá lényegültünk át — népköztársaságból, mely mint elnevezés önmagában is kelet-európai abszurdítás —, koronás címert vívtunk ki magunknak. A kiscsapat egyik vezetője titkos körlevélben fegyveres hatalomátvételt készít elő, majd nem írományát, hanem ennek publikálását tekinti merényletnek a demokrácia ellen. A Szabad Demokraták egyik vezetője cikkben követeli, hogy a sváb kitelepítések miatt a kelet-európai nemzetek „töredelmes megbánást tanúsítsanak” a német nemzet iránt, melynek demokratikusan megválasztott hitlerája körülbelül egymillió magyar állampolgárt pusztított el a Don-kanyarban Auschwitzban és egyebütt. Az Írószövetség vezetőinek egy csoportja azt állítja szervezetéről, mely az egész Kádár-korszak során gittegyetként működött és kizárólag a szervilitásban mutatkozott alkotó szelleműnek, hogy tíz éven át harcolt a pártállam lebontásáért. A sajtót, a parlamentet, a hivatalokat és az utcákat ellepi a képtelenségek özöne, nem rejtőzködön, hanem hivalkodva. Hogy vehetnénk mi természetesnek, ami folyvást megyik? Az új művelődési államtitkár helyettese a televízióban, az egész ország nyilvánossága előtt azt meri állítani, hogy nem tudja, milyen pártállásúak az általa frissen kinevezett vezérigazgatók. Hova nézzünk? Fogjuk be a fülünket?

Nyugaton a nagy médiumok — a speciálisan alacsony igényeket kielégítő bulvársajtó egy részének kivételével — izléses csomagolásban árulják az abszurditást. Nálunk puóeran jár-ke, mint Andersen királya. De az utcagyerek, aki világgá kiabálja ezt, ma sincs biztonságban. Kormányzati körökben ugyanis erősen tartja magát az a pártállamtól örökölt felfogás, hogy a sajtó a hatalomgyakorlás eszköze, maga is kormányhatalmi tényező. Jó néhány komoly nemzetnevelő suhogtatja már a nádpálcát. Joggal bizsereg az utcagyerek feneke. Főként, ha figyelemmel kíséri a parlamenti sajtóvitát.